

DZIEJE MAROKA-NOWIN I SMOLNEJ
DZIELNIC RYBNIKA

ZESZYTY RYBNICKIE 18
MONOGRAFIE

Ewa Kulik

**DZIEJE MAROKA-NOWIN
I SMOLNEJ, DZIELNIC RYBNIKA**

MUZEUM W RYBNIKU
RYBNIK 2014

Redaktor wydawnictw Muzeum w Rybniku: dr Bogdan Kloch

Recenzja: dr Bogdan Kloch

Redaktor prowadzący: Dawid Keller

Korekta: Jakub Abrahamowicz

Skład: Dawid Keller

Fotografie na okładce:

(u góry) Zabudowania kolonii robotniczej Maroko, ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie, sygn. 1-U-5528

(na dole) Osiedle „Nowiny”, 2014 r., foto Mirosława Grzegoszczyk

(z tyłu) Ulica Wodzisławska, ze zbiorów Muzeum w Rybniku

ISBN 978-83-63959-06-7

© by Ewa Kulik i Muzeum w Rybniku, Rybnik 2014

Wydawca: Muzeum w Rybniku, ul. Rynek 18, 44-200 Rybnik,
www.muzeum.rybnik.pl

Nakład: 120 egz.

Druk: Drukarnia GS Sp. z o.o., ul. Zabłocie 43, 30-701 Kraków

Spis treści

Słowo wstępne	7
Wstęp	9
Maroko-Nowiny i Smolna geograficzne	11
Historia Maroka-Nowin i Smolnej	21
Maroko-Nowiny i Smolna codzienne	31
Maroko-Nowiny i Smolna samorządne	119
Maroko-Nowiny i Smolna religijne	129
Maroko-Nowiny i Smolna edukacyjne	157
Życie kulturalno-społeczne i sportowe Maroka-Nowin i Smolnej	187
Gospodarka w Maroku-Nowinach i Smolnej	211
Ludność Maroka-Nowin i Smolnej	241
Zakończenie	247
Bibliografia	251
Indeks osobowy	257

SŁOWO WSTĘPNE

Przekazujemy Państwu kolejną publikację poświęconą dziejom dzielnic Rybnika. Jak dotąd, w muzealnej serii, udało się opublikować monografie Zamysłowa oraz wspólną dla Popielowa i Radziejowa. Tym razem ponownie prezentujemy opracowanie obejmujące dwie współczesne dzielnice: Maroko-Nowiny oraz Smolną, powiązane ze sobą kryterium geograficznym. Nie wynika to tylko z faktu sąsiedztwa, lecz również dlatego, że trzy człony w tytule publikacji stanowią chronologiczne uporządkowanie rozwoju osadnictwa po zachodniej stronie miasta, najbliższego ścisłego centrum, rozwijającego się za rzeką Nacyną.

Smolna to bez wątpienia jedna z najstarszych dzielnic miasta, a nawet (po Rybniku) najstarsza miejscowość regionu. Była ona już wzmiankowana 791 lat temu, w dokumencie dla rybnickiego żeńskiego klasztoru norbertanek. Powstałe na gruntach Smolnej Maroko, to najlepszy symbol międzywojennego rozwoju przestrzennego miasta. Z kolei Nowiny swymi początkami sięgają nieodległej epoki PRL (na terenie sąsiadującym z obszarem wioski Smolna). Różne momenty historii, odmienne okoliczności, ale nade wszystko sąsiedzkie położenie i ścisłe relacje z Rybnikiem każą spojrzeć na ich losy jako pewnej wspólnoty.

Autorka pracy, dr Ewa Kulik, kolejny raz zmierzyła się z niełatwym materiałem źródłowym. W opracowaniu uzyskujemy jej autorski obraz rozwoju omawianego obszaru. Nie jest on, czego mamy świadomość, wyczerpujący. Zagmatwane losy tych miejsc, które w XX w. złączyły się trwale z materią miasta, ze zrozumiałych powodów nie pozwalają na ich uchwycenie jako autonomicznych jednostek. Niemniej opisywane dzielnice stanowią ciekawy materiał dla naukowych rozważań.

Niniejsza książka nie jest pierwszą publikacją badawczą w przypadku Smolnej. Już ponad dwie dekady temu dzielnica była tematem pracy Longina Musiolika. Niestety niezbyt obszernej. Szczęśliwie Smolna znów znalazła się w centrum zainteresowania historyka. Dla Maroka i Nowin to natomiast bodajże pierwsze badania historyczne na temat ich nadal krótkiego bytowania. Ulotność naszej pamięci, jak i ciągły niedosyt informacyjny, o tym co, jak i dlaczego działo się w przeszłości, skłaniają nas do zajmowania się dziejami małych społeczności miasta. Ta kolejna praca ma wypełnić odczuwalną lukę. Dla mieszkańców tych dzielnic publikacja ma być elementem pozwalającym im nie tylko na utożsamienie się z miejscami, w których żyją, ale przede wszystkim na zrozumienie ich małej, często skomplikowanej, lecz mimo to ciekawej historii.

dr Bogdan Kloch
Dyrektor Muzeum w Rybniku
sierpień 2014 r.

Kontynuacja prac badawczych dotyczących poszczególnych dzielnic miasta Rybnika w jego obecnych granicach administracyjnych objęła dwie dzielnice — Smolną i Maroko-Nowiny. Warto nadmienić, że w pierwotnym zamyśle analiza miała obejmować jedynie Smolną, jednakże po bliższym zapoznaniu się z materiałami okazało się, iż należy wziąć pod uwagę również drugą dzielnicę. Krok ten wymusił jednak nieco inne, niż w poprzednich monografiach rybnickich dzielnic, przedstawienie poszczególnych zagadnień. Inaczej też niż w przypadku Popielowa i Radziejowa należało prowadzić narrację. O ile bowiem w powyższym wypadku mowa o dwóch osobnych jednostkach, w niniejszym wyraźnie widać proces wyodrębniania się kolejnej dzielnicy na terenie podlegającym starszej, odrębnej wsi. W dodatku proces ten następował już w granicach administracyjnych miasta stosunkowo późno. To z kolei zaowocowało wyraźną i niemożliwą do uniknięcia nierównomiernością wynikającą z chronologii. Smolna jako wieś posiada średniowieczną metrykę, natomiast Maroko-Nowiny zaistniały dopiero w XX wieku. Dodatkowe utrudnienie wiązało się z włączeniem Smolnej w 1907 r. w granice administracyjne Rybnika. Odtąd coraz rzadziej używano nazwy wsi. Tradycyjne miano zastępowano określeniami: „przedmieście”, „peryferie” lub nazwami ulic. Dwutorowa narracja pojawiła się dopiero wówczas, kiedy na dotychczasowych nieużytkach rolnych zaczęła wyrastać nowa dzielnica mieszkaniowa. Jej faktyczne wyodrębnienie administracyjne nastąpiło dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Trzeba przy tym pamiętać, że już wcześniej świadomość więzi terytorialnej z wsią, na której terenie trwała budowa, była bardzo słaba.

Tematyka podjęta w niniejszej pracy obejmuje szeroki wachlarz spraw: geograficzno-przyrodniczych, historycznych, administracyjno-samorządowych, gospodarczych, demograficznych oraz społecznych i kulturalnych. Szczególnie dużo miejsca poświęcono sprawom codziennym.

Wiele informacji przyniosła kwerenda archiwalna przeprowadzona w raciborskim oddziale Archiwum Państwowego w Katowicach. Wykorzystano materiały Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku¹ i Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku². Ponadto kwerendą objęto księgi Urzędu Stanu Cywilnego w Zebrzydowicach³ oraz akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rybniku⁴. Cenne okazały się ponadto smolniańskie akta gruntowe⁵. Do analizy okresu przed 1922 r. wykorzystano również akta Starostwa Powiatowego w Rybniku z lat 1818–1922⁶. Korzystano także z dokumentacji Starostwa Rybnickiego⁷ i szcztąkowych materiałów

1 Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Raciborzu (dalej: APR), Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku 1950–1973 (zespół nr 160, dalej: PMRN Ryb).

2 APR, Miejska Rada Narodowa w Rybniku 1974–1990 (zespół nr 304, dalej: MRN Ryb).

3 APR, Urząd Stanu Cywilnego w Zebrzydowicach 1874–1907 (zespół nr 277, dalej: USC Zebrzydowice).

4 APR, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rybniku (zespół nr 112).

5 APR, Królewski Sąd Obwodowy w Rybniku (zespół nr 119, dalej: AG Smolna).

6 APR, Starostwo Powiatowe w Rybniku (zespół nr 78, dalej: LRyb).

7 APR, Starostwo Rybnickie 1922–1939 (zespół nr 79, dalej: Starostwo Rybnickie).

pod nazwą „Starosta Powiatu Rybnickiego”⁸. Udało się również wykorzystać dokumentację Inspektoratu Szkolnego⁹.

10

Oprócz materiałów archiwalnych przeprowadzono kwerendę biblioteczną, która objęła zarówno pozycje książkowe, jak i prasę regionalną. Z przedwojennych tytułów prasowych należy wymienić „Polskę Zachodnią”, „Sztandar Polski i Gazetę Rybnicką”, „Gazetę Żorską”, „Powstańca Śląskiego” oraz „Kuryera Śląskiego”. Z powojennych pozycji posiłkowano się „Nowinami”, „Gazetą Rybnicką” i „Tygodnikiem Rybnickim”.

Wykorzystano również niepublikowane źródła z archiwum klasztoru ojców franciszkanów w Rybniku. W tym miejscu składamy podziękowania o. gwardianowi Lucjuszowi Wójtowiczowi za ich udostępnienie.

Trudności, jakie towarzyszyły poszukiwaniom, to przede wszystkim rozproszenie materiałów oraz nadrzędna pozycja miasta Rybnika. Jedna z dzielnic, Smolna, do czekała się już wcześniej opracowania¹⁰.

Całościowa praca poświęcona jednocześnie Smolnej i Nowinom-Maroku została pomyślana jako kolejne opracowanie monograficzne dzielnic Rybnika. Miała uzupełnić lukę w stanie wiedzy o dawnych wsiach podrybnickich, a także usystematyzować dotychczasowy zasób informacji. Przy okazji również starano się zaobserwować dynamikę wzajemnych relacji kształtowaną poprzez ludzi, instytucje i struktury rozwijającej się aglomeracji.

W tym miejscu pragniemy podziękować wszystkim, którzy dzięki zrozumieniu, życzliwości i współpracy przyczynili się do powstania monografii kolejnych dzielnic Rybnika.

8 APR, Starosta Powiatu Rybnickiego (zespół nr 80).

9 APR, Inspektorat Szkolny w Rybniku 1924–1939 (zespół nr 84, dalej: Inspektorat Szkolny).

10 L. Musiolik, *Nasza mała ojczyzna. Kronika gminy Smolna od 1907 roku dzielnicy Rybnika*, Rybnik 1995.